

KSIĘGI METRYKALNE POMORZA ZACHODNIEGO

Justyna Waluś

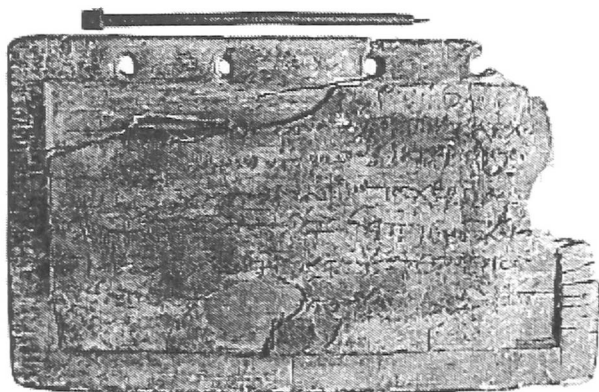
Szczecin

Zamierzeniem niniejszego artykułu jest przedstawienie zbiorów specjalnych, jakie stanowią księgi metrykalne zgromadzone w Archiwum Archidiecezjalnym w Szczecinie¹. Księgi te – mimo iż nieliczne i niekompletne – stanowią tym większą wartość jako dokumenty, że ich powstawaniu towarzyszyły specyficzne warunki historyczne, niewątpliwie mające wpływ na ich kształt – powstawały bowiem w warunkach diaspory i stały się jednym ze świadectw istnienia niewielkiej społeczności katolickiej egzystującej w otoczeniu protestanckim.

Artykuł nie ma na celu prowadzenia badań czy wyciągania jakiegokolwiek rodzaju wniosków, lecz ukazanie zawartości dokumentów oraz ich formalnego kształtu w celu zaprojektowania możliwości otwierających się przed potencjalnym badaczem.

¹ Księgi metrykalne to część zbiorów specjalnych; oprócz nich zasoby Archiwum to Zbiór Akt Dawnych z Kamienia Pomorskiego – z Biblioteki oraz Akta Superintendenty, Zbiór Akt Nowych (XIX–XX) oraz zbiory kartograficzne i dokumentacja techniczna odnosząca się do Archidiecezji. Więcej informacji o zbiorach Archiwum na: www.archiwum.szczecin.pl.

1. Księgi metrykalne – ich kształt i pochodzenie

Według encyklopedii Nowodworskiego² spisywanie ochrzczonych i zmarłych – *liber vitae, liber catechumenorum* – sięga pierwszych wieków chrześcijaństwa, lecz nie wszędzie zwyczaj ten był ściśle przestrzegany. Dopiero podczas Soboru Trydenckiego (1545–1563) proboszczowie zostali zobowiązani do dokładnego prowadzenia księgi ochrzczonych.

Początku ksiąg zmarłych dopatruje się z kolei w starożytnych dyptykach (dyptykach)³ zmarłych fundatorów i dobroczyńców (*libri viventium et mortuorum*). Regularne spisywanie każdego zmarłego wiernego datuje się dopiero na ostatnie lata XVI w. Również księgi ślubne zaczynają powstawać dopiero po Soborze Trydenckim.

Czym jest księga metrykalna? Łacińskie słowo *matricula* (metryka)⁴ oznacza podstawę, źródło, a termin ten używany był do nazywania:

- księgi zapisów urodzin, chrztów, ślubów, pogrzebów,
- pojedynczego aktu,
- świadectwa,
- zbioru listów i dokumentów urzędowych.

Księgi metrykalne to obok ksiąg konsystorskich oraz raptularzy i sumariuszów rodzaj ksiąg parafialnych, podobnych swym charakterem do ksiąg stanu cywilnego. Są prowadzone przez parafię lub inną jednostkę różnych Kościołów w celu rejestracji chrztów, ślubów i zgonów lub innych zdarzeń istotnych w danym Kościele. Obowiązek prowadzenia takich ksiąg wynika z prawa kano-

² *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego z licznymi jej dopełnieniami przy współpracownictwie kilkunastu duchownych i świeckich osób*, wydana przez ks. Michała Nowodworskiego, Warszawa, 1873–1933, t. XI, s. 512–513.

³ Dyptych – tabliczki służące do spisywania żyjących i zmarłych (*libri viventium et mortuorum*), za których modlono się podczas liturgii. Funkcjonowały od II w. n.e. *Encyklopedia Kościelna podług teologicznej encyklopedji...*, dz. cyt. t. 1, s. 565; *Encyklopedia wiedzy o książce*, A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynadlowski (red.), Wrocław 1971, s. 635.

⁴ A. Laszuk, *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce*, Warszawa 1998, s. I–XVIII.

nicznego lub innego prawa wewnętrznego danego Kościoła. Księgi metrykalne mogą nosić różne nazwy:

- Księga Ochrzczonych (*Liber Baptisatorum*) lub Księga Urodzonych (*Liber Natorum*)
- Księga Zaślubionych (*Liber Matrimonium* lub *Liber Copulatorum*)
- Księga Zmarłych (*Liber Mortuorum* lub *Liber Defunctorum*) albo Księga Pochowanych (*Liber Sepultorum*)

Inne rodzaje rejestrów (np. bierzmowanych, zapowiedzi przedślubnych) należą do ksiąg konsystorskich.

Jak wspomniano wyżej, w Kościele rzymskokatolickim księgi metrykalne prowadzone są od XVI w. w wyniku uchwał podjętych na Soborze Trydenckim. Początkowo prowadzono księgi ochrzczonych i zaślubionych, później również zmarłych. W 1607 r. wprowadzono obowiązek prowadzenia, prócz wymienionych rodzajów ksiąg metrykalnych, także księgi bierzmowanych oraz wykazu parafian (tzw. *Status animarum*). Synod z 1733 r. wprowadził obowiązkową numerację stron. Z biegiem czasu zapis metrykalny zyskał wagę aktu prawnego.

Pod koniec XVIII w. w Europie stopniowo zaczęto wprowadzać państwową rejestrację stanu cywilnego. Początkowo państwo korzystało z rejestracji kościelnej: proboszczowie byli urzędnikami stanu cywilnego. Dopiero z czasem powstały osobne, znane współcześnie urzędy stanu cywilnego. Znaczący wpływ na kształt formalny ksiąg miała historia. Wielka Rewolucja Francuska, wpływając na sekularyzację społeczeństwa, wymogła powstanie urzędów świeckich, a tym samym odłączenie metryk kościelnych od aktów stanu cywilnego.

Również w Polsce po rozbiorach księgi na terenie każdego z zaborów nieco się różniły.

W zaborze austriackim od 1782 r. – według przepisów państwowych – księgi metrykalne prowadziły parafie katolickie, odrębnie dla każdej wsi w swoim obrębie. Prowadzono je po łacinie, a księga była równoznaczna z dokumentem prawnym.

Początkowo obejmowano nimi także pozostałe wyznania religijne, dopiero po kilku latach powstała osobna rejestracja wyznaniowa ewangelicka i mojżeszowa. Wówczas w przypadku małżeństw międzywyznaniowych (o ile w ogóle były dopuszczalne) rejestrowano je w księgach wyznaniowych właściwych dla każdego ze współmałżonków.

W zaborze pruskim rejestrację wyznaniową wykorzystywano w celach świeckich od 1794 r. Współpraca wynikająca z przepisów państwowych pole-

gała na obowiązku sporządzania przez proboszczów duplikatów ksiąg wyznaniowych i ich przekazywania do właściwych sądów. W 1874 r. pojawiły się osobne urzędy stanu cywilnego, a prowadzenie ksiąg metrykalnych sprowadzone zostało wyłącznie do celów wyznaniowych i odpowiednich kanonicznych regulacji prawnych.

W zaborze rosyjskim pierwotnie powstała odrębna rejestracja państwowa. Stało się to na mocy napoleońskiego kodeksu cywilnego w Księstwie Warszawskim (1808), ale po jego wcieleniu do Królestwa Polskiego (1815) utrzymywano przepisy dotyczące takiej rejestracji. Na ich mocy każdą księgę sporządzano w dwóch egzemplarzach. W praktyce, jeszcze za Księstwa, zamiast świeckich urzędów rejestrację prowadzili proboszczowie katolicki. W 1825 r. osobną rejestrację ostatecznie zarzucono, a proboszczowie stali się zarazem urzędnikami stanu cywilnego. Na ziemiach podlegających bezpośrednio cesarstwu istniała wyłącznie rejestracja wyznaniowa. Wszędzie natomiast od 1825 r. wprowadzono obowiązek sporządzania duplikatu, który trafiał do archiwum hipotecznego sądu powiatowego (współcześnie duplikaty te znajdują się w urzędach stanu cywilnego, a po upływie stu lat od ich wytworzenia przekazywane są do archiwów państwowych). Rozwody (cywilne) rejestrowali prezydenci miast lub burmistrzowie.

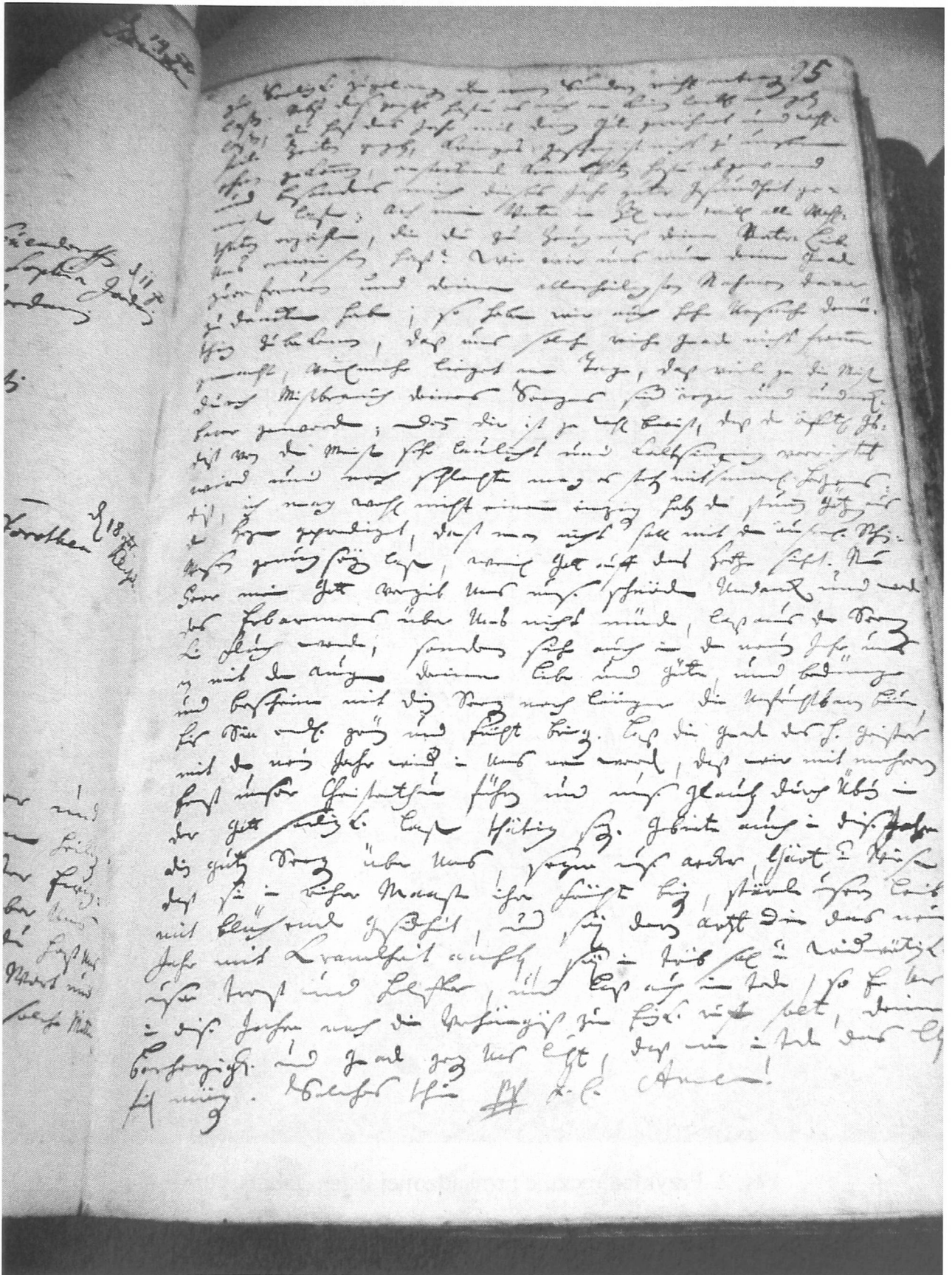
Od 1917 r. na mocy Kodeksu Prawa Kanonicznego oprócz oryginalnej księgi parafie zobowiązane zostały do prowadzenia duplikatu księgi, który co roku musi być przekazywany do archiwum kościelnego. Obecnie obowiązek ten nie istnieje.

Od chwili wprowadzenia ksiąg metrykalnych w Kościele katolickim prowadzi się je w języku łacińskim. Księgi kościołów protestanckich z reguły prowadzono w języku narodowym.

W zaborze austriackim księgi katolickie i grekokatolickie, które od 1782 r. parafie musiały prowadzić na rzecz państwa, zapisywano po łacinie. Księgi ewangelickie z reguły były uzupełniane po niemiecku.

W zaborze rosyjskim księgi metrykalne (dla każdego z wyznań) prowadzone były w języku polskim, a od 1868 r. wyłącznie w języku rosyjskim. W okresie pierwszej wojny światowej w księgach metrykalnych ziem wyzwolonych spod zaboru rosyjskiego pojawia się z powrotem w użyciu język polski.

W księgach metrykalnych spotyka się dwie formy zapisu danych: narracyjną (fot. 1) i tabelaryczną (fot. 2).

Fot. 1. Przykład księgi typu narracyjnego

8	15 ^o 08	15 ^o 08	Joh. Maria	Lophia 96	Joh. Hesselbach
9	27 ^o 19 ^o	19 ^o 19 ^o	Joh. Philipp	Jerothea	Carl. Rud. Seigel
10	27 ^o 19 ^o	19 ^o 19 ^o	Joh. Philipp	Jana Regina	H. West Polverling
11	27 ^o 19 ^o	19 ^o 19 ^o	Joh. Philipp	Joh. Charlotte	Tom. Louise Kramm
12	26 ^o 20 ^o	20 ^o 20 ^o	Joh. Maria	Marica	Christ. August Seig
13	10 ^o 10 ^o	10 ^o 10 ^o	H. Major	Charlotte	H. August Seig
14	18 ^o 26 ^o	26 ^o 26 ^o	Carl Braun	Anna Maria	H. August Seig
15	31 ^o 19 ^o	19 ^o 19 ^o	Joh. Gottlieb	Carl	H. August Seig
16	17 ^o 26 ^o	26 ^o 26 ^o	St. Carl	Leonora	H. August Seig
17	15 ^o 14 ^o	14 ^o 14 ^o	Jacob	Anna Cath.	H. August Seig
	05 14 ^o	14 ^o 14 ^o	Johann	Anna Cath.	H. August Seig

Fot. 2. Przykład ręcznie prowadzonej książki tabelarycznej

W kościele rzymskokatolickim w XVI i XVII w. najczęściej wpisywano tylko datę chrztu, bez daty urodzenia. Począwszy od XVIII w. zaczęto wpisywać również datę narodzin, a w księgach zgonów pojawiała się albo data pogrzebu, albo śmierci (niestety, najczęściej bez wskazania, która to z nich). Do-

datkowo wpisywano także numer domu, w którym mieszkała zmarła lub urodzona osoba. Rozpowszechnił się też zwyczaj wpisywania choroby będącej przyczyną śmierci – stanowi to ważne źródło wiedzy o stanie zdrowotnym społeczeństwa w danym okresie czy regionie – a także wieku zmarłych i zaślubionych, później także wieku osób zgłaszających zgon lub narodziny oraz będących świadkami ślubu. Księgi metrykalne z tego okresu dotyczą głównie szlachty i mieszczaństwa. Zawierają niewiele informacji o rodzinach chłopskich, skoro ich nazwiska stały się powszechnie dziedziczne dopiero w XIX w. Wpisy zawierały jedynie imiona oraz (ewentualnie) nazwę zawodu.

Kościelne księgi metrykalne przechowywane są wiecześnie w kancelarii parafii, która je wytworzyła (unikaty). Dawniej prowadzono jedną księgę dla całej parafii, z czasem zakładano księgę dla każdej miejscowości z osobna. W razie utworzenia nowej parafii lub zmiany przynależności miejscowości do parafii księgi metrykalne z nią związane powinny być przekazane do nowej parafii – jednakże nie zawsze tak się działo, z różnych przyczyn.

Duplikat każdej księgi przekazywany jest do archiwum kościelnego. Trafiają tam także niektóre cenniejsze lub dawniejsze unikaty.

Natomiast warto zaznaczyć, że choć parafie nie mają obecnie obowiązku przekazywania ksiąg metrykalnych do archiwów państwowych, to z różnych przyczyn księgi takie trafiały do tych (a nie kościelnych) archiwów. Dotyczy to przede wszystkim duplikatów sporządzanych na podstawie przepisów państwowych (gł. w XIX w.), a także ksiąg z terenów dawnej II RP, które przechowywane są w tzw. archiwum zabużańskim albo w Archiwum Głównym Akt Dawnych. Do archiwów państwowych unikaty (oryginały) trafiają bardzo rzadko.

Najstarsze polskie księgi metrykalne pochodzą jeszcze sprzed uchwały Soboru Trydenckiego i są to księgi zaślubin z lat 1548–1585 z kościoła Mariackiego w Krakowie, niektóre materiały podają, że jest to księga zgonów z 1537 r. z ewangelicko-augsburskiej parafii NMP w Gdańsku. Większość zachowanych w archiwach państwowych to XIX w., najnowsze pochodzą z 1945 r.

2. Katolicy na Pomorzu Zachodnim na przełomie XIX i XX w.

Nie istnieje wiele źródeł na temat sytuacji polskich katolików zamieszkujących Pomorze Zachodnie w końcu XIX i pierwszej połowie XX w. Poszuki-

wania są trudne, ponieważ większość dokumentów mogących dostarczyć informacji na ten temat znajduje się poza terenami Polski. Istniejące opracowania bazowały na dokumentach Polskiego Czerwonego Krzyża w Warszawie, karto-tekach policji oraz gestapo.

W latach 1871–1945⁵ ok. 90% ludności prowincji pomorskiej stanowili ewangelicy – odsetek katolików wahał się między 1,17–7,40%. Liczba parafii katolickich w 1871 r. – 20, a w roku 1938 – 48 parafii na całe Pomorze Zachodnie. Jeśli chodzi o liczbę katolików przypadających na 1000 mieszkańców Pomorza Zachodniego mieszkańców, to kształtowała się ona następująco:

1880 – 15
 1895 – 20
 1900 – 23
 1905 – 29
 1910 – 32
 1925 – 35

Z kolei liczba katolików w samym Szczecinie kształtuje się następująco:

1890 – 5000
 1908 – 10 000
 1912 – 12 388
 1919 – 15 000
 1925 – 13 000
 1929 – w parafii Jana Chrzciciela – 9840

Źródła wykazują rozbieżność danych – przykładowo dla roku 1905 istnieją podwójne dane:

Rejencja	I	II
Koszalińska	10 192	8792
Szczecińska	9014	8860
Stralsundzka	5193	5128
razem	24 399	22 780

⁵ Dane liczbowe na podstawie: L. Bończa-Bystrzycki, *Kościół katolicki na Pomorzu Zachodnim (1871–1945)*, Koszalin 1995. Informacje o życiu katolików na Pomorzu Zachodnim również na podstawie: Z. Lec, *Ważniejsze wydarzenia z życia rzymskokatolickiej wspólnoty Polaków w Szczecinie do 1945 r.*, w: G. Wejman (red.), *Kościół rzymskokatolicki na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej w latach 1945–2005*, Szczecin 2005, s. 185–197.

Z kolei w roku 1910 wykazuje się aż trzy rodzaje danych odnośnie do liczby katolików na Pomorzu Zachodnim. W 1925 na Pomorzu Zachodnim żyło 65 897 katolików, czyli 3,5%.

Pod względem administracji kościelnej Pomorze Zachodnie należało do diecezji berlińskiej i było podzielone na archiprezbiteriaty⁶ – do archiprezbiteriatu szczecińskiego należało 12 parafii, wśród których najstarszą była parafia św. Jana Chrzciciela w Szczecinie.

Wśród Polaków zamieszkujących Pomorze Zachodnie w pierwszej połowie XX w. możemy wyróżnić trzy grupy: 1) autochtonów; 2) emigrantów zarobkowych osiadłych pod koniec XIX w. (osiedlali się gł. w większych ośrodkach takich, jak Szczecin, mniejsze to Pyrzyce, Łobez, Stargard); 3) polskich jeńców wojennych i robotników przymusowych przywożonych w latach 1939–1944.

Przed rokiem 1930 obszar ten stanowił tereny misyjne. Katolicyzm stanowił na protestanckim Pomorzu Zachodnim diasporę stanowiącą zaledwie 4% ogółu mieszkańców. Poszczególne archiprezbiteriaty były zróżnicowane liczebnie – schematyzm z 1937 r. podaje, iż najliczniejszy był szczeciński i liczył 18 157 katolików. Dla porównania koszaliński – 8200⁷

W porównaniu z Kościołem ewangelickim dysponowano bardzo niewielką liczbą budowli sakralnych, braki te widoczne były zwłaszcza na wsi, zaś w małych miasteczkach istniały jedynie kaplice. Niekiedy katolicy mogli korzystać z kościołów ewangelickich, ale tylko w niedziele.

W 1937 r. na całym Pomorzu Zachodnim pracowało 59 księży. Liczba ta nie wystarczała do prowadzenia opieki duszpasterskiej nad Polakami przed wojną, a tym bardziej w jej trakcie.

W latach trzydziestych XX w. każdego roku przybywało kilka tysięcy robotników. Ludzie ci wraz z rodzinami zmuszeni byli do uczęszczania do kościołów niemieckich oraz do posyłania dzieci na katechezy prowadzone przez niemieckich duchownych – ci nie zawsze byli nastawieni dobrze do polskiej ludności. Obywatele polscy byli pod opieką Konsulatu RP w Szczecinie i Pile – z tej strony mogli liczyć na pomoc w zachowaniu tradycji polskich – dostawali polską literaturę religijną, katechizmy dla dzieci, modlitewniki, płyty z kolę-

⁶ Z siedzibami w Stralsundzie, Szczecinie i Koszalinie. B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim w latach 1933–1945*, „Życie i Myśl” 9 (1985), s. 52.

⁷ B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 52.

dami, pomagano w organizowaniu spotkań opłatkowych. Konsulat, by móc nadać uroczystości polski charakter, nie godził się, by dzieci polskie przystępowały do I Komunii św. razem z niemieckimi. Konsulat partycypował również w kosztach organizacji oraz przysyłał swojego urzędnika.

W okresie tym do Konsulatu RP w Szczecinie docierało wiele skarg od polskiej ludności: bywało, że niemieccy księża msze św. odprawiali pod naciem robotników, w Gryficach ksiądz⁸ nakazał usunąć z kościoła obraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Interwencje konsulatu zarówno u władz administracyjnych, jak i u kościelnych pozostały bezskuteczne. Nawet sprawę używania języka polskiego uznano za nieistotną.

Sprawozdanie z konsulatu dla władz polskich z 1936 r. zawiera informację, że na trzynaście miejscowości, do których Polacy uczęszczali na msze św., przypadało dziewięciu księżom znających język polski – po polsku tylko spowiadali, rzadko głosili kazania. Szacuje się, że na skutek tego do kościoła uczęszczało 5–10% Polaków⁹

Duży problem stanowiła katechizacja dzieci – prowadzona po niemiecku. Przykładowo: do ochronki w Greifswaldzie uczęszczało trzydzieścioro pięcioro dzieci polskich, siostra przełożona nie pozwalała siostronom mówiącym po polsku opiekować się nimi. W Bytowie w przypadku osiemnaściora polskich dzieci i jednego niemieckiego obowiązywał wyłącznie język niemiecki. Natomiast w Świąciechowie k. Reska piętnaścioro dzieci uczono religii w języku polskim.

Do pierwszej wojny światowej w Szczecinie żyło ok. 2 tysiące Polaków¹⁰, których życie religijne skupiało się wokół kościoła św. Jana Chrzciciela – do 1932 r. regularnie odbywały się tam msze św. dla Polonii Szczecińskiej. Do dziś zachowały się tam tablice pamiątkowe z polskimi nazwiskami¹¹ Polacy jako obywatele niemieccy do 1930 r. nie natrafiali na trudności w związku z uczestnictwem w polskich nabożeństwach i spotkaniach o charakterze religijnym. Zmieniło się to wraz z nasilającą się falą hitleryzmu i związanym z tym nasilającym się dozorem policji. O ile przedtem msze św. dla Polaków odprawiane były i tak tylko cztery razy do roku, o tyle od chwili przejęcia władzy

⁸ Był to ks. Wende. B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 54.

⁹ Greifswald, Pyrzyce, Gryfino. B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 54.

¹⁰ B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 53.

¹¹ W pisowni niemieckiej.

przez Hitlera zaprzestano ich zupełnie. We wspomnianym wyżej kościele św. Jana Chrzciciela pracowali pochodzący ze Śląska księża noszący polskie nazwiska i władający językiem polskim, nie posługiwali się nim jednak w kontaktach z Polakami.

Od 1934 r. zaczyna zanikać obecność Polonii szczecińskiej w parafii, a Polacy spotykają się tylko z okazji 3 Maja i 11 Listopada – uroczystości organizował konsulat, grupy uczestników nie były liczne. Ostatnia oficjalna msza św. polska odbyła się 11 listopada 1938 r.¹², a wraz z urzędnikami państwowymi uczestniczyło w niej ok. 150 osób.

We wrześniu 1939 r. usunięto z kościołów i cmentarzy polskie napisy, zastąpiono je niemieckimi. Zakazano używania języka polskiego oraz współuczestnictwa w mszach św. razem z Niemcami. Tego zakazu przestrzegano bardzo rygorystycznie. Nieprzestrzeganie go kończyło się aresztowaniami.

Już od końca września zaczęły przybywać transporty jeńców wojennych (stan z 29 lutego 1940 to 59 829 osób) i polskich robotników przymusowych (116 330). Obozy te stały się licznym skupiskiem katolików, którzy zaczęli upominać się o prawo uczęszczania do kościoła w niedziele i święta.

Robotnicy przymusowi mieli pozwolenie na uczestniczenie we mszy św. raz w miesiącu, o oznaczonej godzinie, pod warunkiem otrzymania zgody od pracodawcy, nie wolno im było uczestniczyć w nabożeństwie razem z Niemcami, poza tym musieli mieć umieszczony na ubraniu widoczny znak „P”

W sprawie jeńców wojennych dowództwo Wehrmachtu wydało przepisy zezwalające księżom odwiedzanie obozów i – za zgodą władz – na odprawianie nabożeństw. Obozy oficerskie były odwiedzane – aczkolwiek nieregularnie – przez niemieckich księży z najbliższych miast.

Ze wspomnień jeńców dowiadujemy się również o pomocy ze strony niemieckich duchownych, którzy przekraczając przepisy, występowali w obronie Polaków, posługiwali się językiem polskim, nawet słabo go znając, ułatwiali kontakty między obozami, ukrywali jeńców, udzielali potajemnie ślubów i chrztów¹³

¹² Ówczesnym proboszczem był ks. Józef Juzek, nieukrywający nastawienia antyhitlerowskiego; współpracowali z nim księża: W. Brzoza i A. Dobczyński. Nie mogli już otwarcie działać na rzecz zastraszonej Polonii. B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 55.

¹³ Ksiądz Leon Winger, pastor Karl Fischer, ks. Kurt Jordan. Kilkakrotnie wspomniany jest ks. Ernst Daniel z Święciechowa k. Reska oraz siostry boromeuszki z tamtejszego zakładu opiekuńczego. Aresztowana została za kontakty i korespondencje z Polakami s. Sankowska,

3. Szczecińskie archiwum diecezjalne jako archiwum kościelne

Szczecińskie archiwum diecezjalne należy do grupy zdefiniowanej przez Stanisława Librowskiego jako archiwum kościelne wyższego stopnia¹⁴. Gromadzi przeszłość pokoleń – tych odległych i tych całkiem bliskich. Zgromadzone dokumenty są źródłami dającymi świadectwo danej epoki, a korzystanie z nich przysługuje każdemu zainteresowanemu. Zbiory archiwalne są źródłem informacji dotyczących przeszłości pokoleń zarówno odległych od nas, jak i całkiem bliskich. Sensem ich istnienia jest spełnianie potrzeb urzędowych, naukowo-badawczych i prywatnych¹⁵. Dziś archiwa otwarte są, przynajmniej formalnie, dla wszystkich. Jedyne ograniczenia mogą wynikać ze zbyt młodego wieku dokumentów lub złego stanu ich zachowania. Nie udostępnia się również zbiorów nieuporządkowanych (czyli takich, które nie mają przynajmniej pisanego inwentarza).

Co badacz może odnaleźć w archiwach kościelnych?

- dane odnośnie do najszerszej pojętych dziejów Kościoła, jego działalności i wpływów;
- dane na temat ruchów innowierczych;
- dokumentację dotyczącą kwestii politycznych;
- dane na temat osadnictwa, demografii, sytuacji gospodarczej, kulturalnej, oświatowej, naukowej, podróżniczej¹⁶

Ogólnie z zasobów archiwów kościelnych korzystają:

- kurie diecezjalne (zwroty własnych akt dostarczonych za wcześnie);
- kancelarie parafialne (dane historyczne dla stworzenia kroniki parafii);
- kurie biskupie obce (np. materiały beatyfikacyjne i kanonizacyjne);
- sądy Kościelne;
- urzędy wyższe zakonów i zgromadzeń (kwestie majątkowe i prawne, również po materiały beatyfikacyjne i kanonizacyjne);
- urzędy państwowe i samorządowe;

przełożona klasztoru w Tucznie wraz innymi zakonnicami. B. Frankiewicz, *Życie religijne Polaków na Pomorzu Zachodnim...*, dz. cyt., s. 56–58. Książd E. Daniel został skazany na więzienie i wysłany do obozu koncentracyjnego.

¹⁴ S. Librowski, *Podjęmowanie i załatwianie kwerend w archiwach kościelnych*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 27 (1973), s. 5. Pełna nazwa archiwum brzmi: Archiwum Archidiecezjalne w Szczecinie.

¹⁵ Tamże, s. 6.

¹⁶ Tamże, s. 12.

- instytucje naukowe i szkolne;
- instytucje kulturalne i społeczne¹⁷

Cele, w jakich instytucje zwracają się do archiwów, zostały określone jako: bytowe, sakramentalne, „pseudobytowe” – spadkowe, naukowe, kompletowanie genealogii.

Na początku działalności Archiwum Archidiecezjalnego w Szczecinie zainteresowani mogli prowadzić poszukiwania samodzielnie, jednak ze względu na zły stan zachowania ksiąg zaprzestano ich udostępniania. Dziś zleconą kwerendę przeprowadza pracownik. Takich zleceń jest stosunkowo niewiele – przybliżone dane to: 2005 – 27; 2006 – 51; 2007 – 32; 2008 – ok. 58¹⁸

Odwiedzającymi są głównie Niemcy, którzy przed wojną zamieszkiwali tereny Pomorza Zachodniego, lub ich potomkowie szukający w księgach metrykalnych informacji o przodkach. Pojawiają się również Polacy, gdyż większość ksiąg metrykalnych znajdujących się w zasobach archiwum to księgi parafii katolickich. Zarówno jedni, jak i drudzy poszukują dokumentów dotyczących swoich przodków, głównie w związku ze sprawami spadkowymi. Oprócz nich wymienić można jeszcze trzeciego „klienta” – w związku z pojawieniem się mody na odtwarzanie drzew genealogicznych archiwum bywa odwiedzane przez przedstawicieli firm świadczących tego typu usługi.

4. Opisy ksiąg wybranych parafii

4.1. Dębno Lubuskie, parafia pw. św. Piotra i Pawła (Neudamm), rzymskokatolicka

C¹⁹ (VII. 5) księga chrztów w latach 1933–1947

Oprawa kartonowa, karty szyte, księga-formularz z wydrukowanymi tabelami; strony numerowane odręcznie, jedna tabela rozciągnięta na dwie stronicę. Chrztu numerowane są w obrębie każdego roku oddzielnie, kolejny rok przeważnie rozpoczynany od nowej karty, nazwisko wyróżnione. Rubryka „Bemerkungen” wykorzystywana do umieszczenia późniejszych informacji o zawarciu

¹⁷ Tamże, s. 16–18.

¹⁸ Informacje pochodzą z rozmowy z pracownikiem archiwum.

¹⁹ Zastosowane skróty: C – księga chrztów, S – księga ślubów, Z – księga zmarłych, K – księga I Komunii św., B – księga bierzmowania, Konf. – księga konfirmacji.

związku małżeńskiego przez ochrzczonej osobę (m.in. s. 12), również o jego unieważnieniu – bywa, że wraz z podaniem przyczyny; o sakramencie bierzmowania; o śmierci – w tym przypadku podane nazwisko chowającego. Czasami tylko słowo „umarła” bez jakichkolwiek innych informacji. Księga zawiera kilka notatek w języku polskim i łacińskim, jak również pieczętki lub wklejki. W przypadku dziecka nieślubnego umieszczone notatki o późniejszym zawarciu ślubu przez rodziców (s. 35), wtedy też odnotowuje się zmianę nazwiska dziecka (s. 41). Ostatnia rubryka wspomina narodowości inne niż niemiecka – polska (czasami tylko literą „P”), ukraińska. Po 1945 r. w zasadzie sami Polacy, nie zaznacza się już narodowości. W rubryce zawierającej nazwisko księdza pojawia się pełne imię i nazwisko, uprzednio wpisywano tylko imiona. Odnotowuje się nawet do dziesięciu chrztów jednego dnia.

Liczba chrztów: 1933 – 4; 1934 – 16; 1935 – 18; 1936 – 16; 1937 – 17; 1938 – 13; 1939 – 14; 1940 – 21; 1941 – 41; 1942 – 46; 1943 – 62; 1944 – 81; 1945 – 54; 1946 – 39; 1947 – numeracja do poz. 32.

S – księga ślubów (VII. 6) w latach 1933–1946

Również księga typu tabelarycznego, tabele drukowane zawierają następujące informacje:

1) miejsce i data ślubu; 2) imię, nazwisko wraz z nazwiskiem rodowym matki, zawód, miejsce zamieszkania rodziców narzeczonego i narzeczonej; 3) wyznaczenie obojga narzeczonych; 4) miejsce zamieszkania narzeczonych; 5) imiona i nazwiska świadków, później pojawiają się również informacje o ich zawodzie; 6) uwagi (Bemerkungen, Dispensen).

Oprawa kartonowa, karty szyte, mimo druku późniejsza numeracja ręczna. Narodowość zaznaczana również jedynie w przypadku innej niż niemiecka. Jeszcze w latach powojennych odnotowuje się zawody, czasami zarówno w języku polskim, jak i niemieckim. W większości przypadków świadkami jest dwóch mężczyzn. W przypadku Niemców często małżeństwa mieszane, w przypadku Polaków raczej katolickie. Dopiero od 1945 r. odnotowuje się informacje o wydaniu metryk ślubnych.

Liczba ślubów: 1933 – 4, 1934 – 2, 1935 – 6; 1936 – 5; 1937 – 7; 1938 – 4; 1939 – 7, 1940 – 2; 1941 – 8; 1942 – 2; 1943 – 6; 1944 – 5; 1945 – 56; 1946 – 94.

Z – księga zmarłych (VII.7) w latach 1934–1948

Fizycznie księga identyczna z poprzednimi dwiema. Informacje zawarte w tabelach:

1) dzień i miejsce śmierci; 2) dzień i miejsce pogrzebu; 3) zmarły; 4) data urodzin i wiek w dniu śmierci; 5) płeć męska/żeńską, w przypadku dzieci do 14 lat zaznacza się płeć oraz podaje imiona rodziców. W uwagach informacja to tym, kto pochował zmarłego – nie jest jednak podawana konsekwentnie.

Liczba pogrzebów: 1934 – 5; 1935 – 2; 1936 – 6; 1937 – 6; 1938 – 5; 1939 – 6; 1940 – 6; 1941 – 7; 1942 – 6; 1943 – 8; 1944 – 15; 1945 – 53; 1946 – 94; 1947 – 128; 1948 – 80.

4.2. Gryfice (Greifenberg), parafia rzymskokatolicka**C – księga chrztów w dwóch woluminach (III/1/LG11/1 i III/1/LG11/2) w latach 1915–1924 i 1924–1944**

Opis fizyczny jw. W woluminie drugim wklejone karty z ręcznie pisanym indeksem nazwisk (fot. 3); numerowane na każdej stronie. W księdze luźno umieszczone karty pocztowe z korespondencją do biura parafialnego – informacje o zawarciu związku małżeńskiego przez osobę ochrzczoneą. Korespondencja dość liczna – głównie prośby o wypisy z księgi. Notatki o kolejnych sakramentach przyjętych przez ochrzczonego sporządzone w języku niemieckim lub łacińskim (pisane jednym charakterem pisma) oraz polskim.

Liczba chrztów: 1915 – 43; 1916 – 113; 1917 – 117; 1918 – 103; 1919 – 54; 1920 – 101; 1921 – 70; 1922 – 70; 1923 – 43; 1924 – 74; 1925 – 74; 1926 – 32; 1927 – 26; 1928 – 35; 1929 – 26; 1930 – 11; 1931 – 12; 1932 – 13; 1933 – 11; 1934 – 17; 1935 – 19; 1936 – 14; 1937 – 22; 1938 – 13; 1939 – 12; 1940 – 19; 1941 – 16; 1942 – 26; 1943 – 50; 1944 – 3, przekreślone.

S – księga ślubów III/1/LG/11/3

Opis fizyczny jw. Przeważnie czterech świadków (mężczyźni); czasami podkreślane nazwiska rodziców narzeczonych (Eltern) – po latach, jakby w celu prowadzenia statystyk. Przeważnie odnotowane małżeństwa rzymskokatolickie, mieszane rzadko i raczej w przypadku osób pochodzenia niemieckiego. W księdze pojedyncze akty ślubów. Umieszczone również notatki o wizytacjach.

	pag		pag
K.		Kurth, Christian Friedr.	2.
Christine Wilh. Carl		Klingbeilen, Thanne Catharine	3.
Christine Luise		Korn Joh: Gottlieb	7.
Anna Joh: Wilhelm		Kaehler Carl Friedr. Wilh.	8.
Anna Wilh.		Krieger, Mich: Friedr.	9.
August		Krieger Christ Friedr.	11.
id		Krieger Joh: Doroth	13.
id		Krieger Joh: Gottlieb	14.
id		Krieger Thanne Cath	19.
id		Krieger Carl Friedr.	23.
id		Krieger Joh: Friedr.	24.
id		Krieger Joh: Friedr.	28.
id		Krieger Joh: Friedr.	29.
id		Krieger Joh: Friedr.	31.
id		Krieger Joh: Friedr.	31.
id		Krieger Joh: Friedr.	33.
id		Krieger Joh: Friedr.	33.
id		Krieger Joh: Friedr.	34.
id		Krieger Joh: Friedr.	35.
id		Krieger Joh: Friedr.	40.
id		Krieger Joh: Friedr.	41.
id		Krieger Joh: Friedr.	42.
id		Krieger Joh: Friedr.	43.
id		Krieger Joh: Friedr.	43.
id		Krieger Joh: Friedr.	43.
id		Krieger Joh: Friedr.	44.
id		Krieger Joh: Friedr.	44.
id		Krieger Joh: Friedr.	45.
id		Krieger Joh: Friedr.	45.
id		Krieger Joh: Friedr.	46.
id		Krieger Joh: Friedr.	48.
id		Krieger Joh: Friedr.	48.
id		Krieger Joh: Friedr.	50.
id		Krieger Joh: Friedr.	59.
id		Krieger Joh: Friedr.	59.
id		Krieger Joh: Friedr.	62.
		Legu: K. vid pag: praecl F.	

Fot. 3. Przykład ręcznie sporządzonego indeksu alfabetycznego

Liczba ślubów: 1915 – 1; 1916 – 14; 1917 – 29; 1918 – 32; 1919 – 10
 1920 – 18; 1921 – 10; 1922 – 18; 1923 – 15; 1924 – 19; 1925 – 12; 1926 – 7;
 1927 – 11; 1928 – 1; 1929 – 7; 1930 – 1; 1931 – 6; 1932 – 2; 1933 – 2;

1934 – 10; 1935 – 5; 1936 – 2; 1937 – 4; 1938 – 2; 1939 – 5; 1940 – 4; 1941 – 4; 1942 – 5; 1943 – 6; 1944 – 6; 1945 – 2.

Z – księga zmarłych III/1/LG11/4

Opis fizyczny jw. Numeracja pogrzebów w obrębie roku, w uwagach odnotowana przyczyna śmierci (np. tyfus), więcej obywateli narodowości polskiej (większość?) – nie są zaznaczani osobno. Podawany jest dokładny wiek zmarłych – nawet przy pobieżnym przejrzaniu uderza wysoka śmiertelność dzieci i ludzi młodych. W księdze znajdują się pojedyncze świadectwa zgonów.

Liczba pogrzebów (liczba w nawiasie oznacza zgony dzieci): 1915 – 18 (11); 1916 – 44 (21); 1917 – 52 (14); 1918 – 91 (31); 1919 – 21 (15); 1920 – 31 (24); 1921 – 27 (23); 1922 – 25 (16); 1923 – 13 (7); 1924 – 23 (13); 1925 – 15 (10); 1926 – 11 (8); 1927 – 6 (4); 1928 – 6 (4); 1929 – 8 (3); 1930 – 2 (1); 1931 – 1; 1933 – 4 (1); 1934 – 1 (1); 1935 – 4 (2); 1936 – 5 (3); 1937 – 2 (1); 1938 – 4 (2); 1939 – 3; 1940 – 5 (1); 1941 – 5 (4); 1942 – 5; 1943 – 14 (4); 1944 – 38; 1945 – 25.

+ teczka III/1/LG11/5 1939–

4.3. Kamień Pomorski (Cammin), parafia ewangelicka

C – księga chrztów w latach 1877–1915, księga w dwóch woluminach

Wolumen 1 II/1/LKØ1/1

Oprawa – drewno oprawione w płótno, karty szyte, oprawa w złym stanie. Na księdze umieszczona pieczętka z numerem Archiwum Kamieńskiego, drukowane formularze, rok starannie opisany. Przy każdym chrzcie przynajmniej troje rodziców chrzestnych (a nawet do pięciorga) i przynajmniej trzy imiona nadane dziecku (bardzo rzadko dwa). Imiona dziecka często się powtarzają. W uwagach zawarto informację, czy dziecko jest ślubne, czy nie. W rubryce na miejsce i rok urodzin umieszczano również numer aktu z urzędu stanu cywilnego. Księga na pierwszy rzut oka robi pozytywne wrażenie – jest przejrzysta, uporządkowana, wszystko można bez problemu znaleźć.

Liczba chrztów: 1877 – 176; 1878 – 206; 1879 – 175; 1880 – 179; 1881 – 170; 1882 – 196; 1883 – 172; 1884 – 168; 1885 – 160; 1886 – 181; 1887 – 193; 1888 – 167; 1889 – 178; 1890 – 179; 1891 – 189; 1892 – 184; 1893 – 191.

Wolumen 2 III/1/LKØ1/2

Opis fizyczny jak wolumen 1, nie ma osobnej rubryki do określenia płci.

Liczba chrztów: 1894 – 190; 1895 – 186; 1896 – 191; 1897 – 193; 1898 – 183; 1899 – 205; 1900 – 168; 1901 – 196; 1902 – 171; 1903 – 141; 1904 – 139; 1905 – 139; 1906 – 150; 1907 – 142; 1908 – 126; 1909 – 131; 1910 – 125; 1911 – 126; 1912 – 131; 1913 – 113; 1914 – 128; 1915 – 110.

4.4. Myślibórz, parafia Świętego Krzyża (Soldin), rzymskokatolicka

C – księga chrztów III/1/LM/16/1 w latach 1906–1944

Oprawa księgi współczesna z tłoczonym po polsku tytułem. Księga składa się ze zszytych ze sobą czterech ksiąg drukowanych: pierwsza numerowana ręcznie do strony 16, po niej wszytych kilka kart z ręcznie narysowanymi tabelami. Druga (i kolejne) są już nieco innymi formularzami – podaje się nazwisko chrzczonego, brak jednak danych o jego urodzeniu. Numery wpisywane ręczne na każdej stronie do strony 102. Następna księga numerowana od numeru pierwszego – dwie strony traktowane jako całość. Ostatni rok na luźnej karcie.

Rubryki zawierają: imię/imiona, datę i miejsce urodzenia a następnie chrztu, dane rodziców wraz z wyznaniem, płeć, zaznaczenie dziecka nieślubnego, informacje o rodzicach chrzestnych. Jest również miejsce na „uwagi” Nazwisko wyróżnia się większymi literami. Do roku 1913 w podsumowaniu podawana jest liczba dzieci nieślubnych wraz z informacją, jaki procent ogólnej liczby urodzonych stanowią. Od 1921 r. – statystyki prowadzone dokładnie – z wyliczeniem liczby chłopców, dziewczynek, dzieci ślubnych, nieślubnych. Uwagi o zawarciu kolejnych sakramentów umieszczone w języku łacińskim i niemieckim. W księdze znajdujemy też karty pocztowe z korespondencją.

Liczba chrztów: 1906 – 11; 1907 – 29; 1908 – 26; 1909 – 27; 1910 – 29; 1911 – 33; 1912 – 34; 1913 – 43; 1914 – 66; 1915 – 130; 1916 – 100; 1917 – 107; 1918 – 140; 1919 – 62; 1920 – 103; 1921 – 103; 1922 – 91; 1923 – 83; 1924 – 84; 1925 – 110; 1926 – 74; 1927 – 35; 1928 – 49; 1929 – 40; 1930 – 49; 1931 – 32; 1932 – 36; 1933 – 30; 1934 – 32; 1935 – 26; 1936 – 37; 1937 – 25; 1938 – 33; 1939 – 31; 1940 – 38; 1941 – 41; 1942 – 60; 1943 – 7; 1944 – 1; 1945 – 15 (na luźnej karcie).

S – księga ślubów III/1/LM16/2 w latach 1907–1945

Zszyte ze sobą dwie księgi różniące się nieco formatem + drukowane karty wyrwane z innej księgi, do numeru porządkowego dodana numeracja literowa. W pierwszej księdze brak numerowania stron, w drugiej niewpisane. Numeracja

w obrębie roku oddzielna, ale brak zaznaczenia kolejnego roku – brak nawet odstępów (do 1913). Od 1915 r. całkowity brak numeracji i wyróżnienia kolejnego rocznika, trzeba się ich doszukiwać w treści. Brak informacji o rodzicach narzeczonych – pojawiają się w 1920 r., od tego czasu prowadzona dokładniej. Od 1918 r. przez kilka stron prowadzona numeracja kolejnych ślubów. Odnawia się po dwóch świadków.

Liczba ślubów: 1907 – 2; 1908 – 2; 1909 – 2; 1912 – 3; 1913 – 5; 1914 – 2; 1915 – 4; 1916 – 24; 1917 – 23; 1918 – 38; 1919 – 10; 1920 – 7; 1921 – 28; 1922 – 25; 1923 – 15; 1924 – 21; 1925 – 10(50); 1926 – 22; 1927 – 15; 1928 – 15; 1929 – 26; 1930 – 18; 1931 – 10; 1932 – 13; 1933 – 19; 1934 – 13; 1935 – 8; 1936 – 5; 1937 – 7; 1938 – 11; 1939 – 10; 1940 – 7; 1941 – 16; 1942 – 9; 1943 – 4; 1944 – 10; 1945 – 1 (księga się kończy).

Z – księga zmarłych III/1/LM16/3 w latach 1907–1945 (fot. 4)

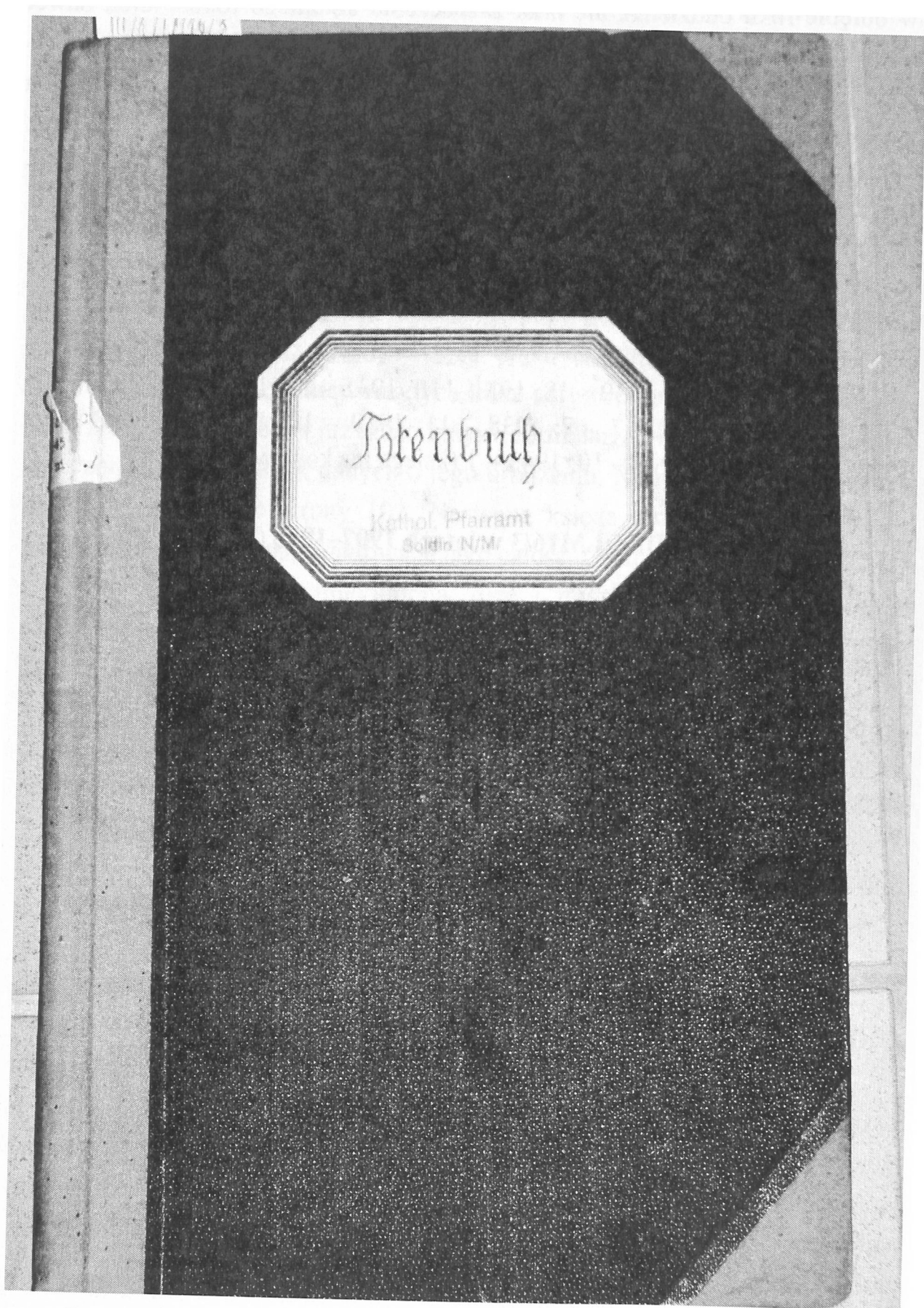
Dwie zszyte ze sobą księgi

Liczba pogrzebów: 1907 – 1; 1908 – 7; 1909 – 15; 1910 – 6; 1911 – 16; 1912 – 11; 1913 – 12; 1914 – 17; 1915 – 25; 1916 – 27; 1917 – 33; 1918 – 83; 1919 – 10; 1920 – 29; 1921 – 38; 1922 – 38; 1923 – 41; 1924 – 21; 1925 – 32; 1926 – 25; 1927 – 21; 1928 – 11; 1929 – 9; 1930 – 12; 1931 – 5; 1932 – 6; 1933 – 8; 1934 – 7; 1935 – 7; 1936 – 13; 1937 – 6; 1938 – 4; 1939 – 7; 1940 – 9; 1941 – 12; 1942 – 28; 1943 – 22; 1944 – 23; 1945 – 20.

4.5. Szczecin, parafia pw. św. Jana Chrzciciela (Stettin, St. J. Baptist), rzymskokatolicka (fot. 5)

C – księgi chrztów w latach 1809–1945 w dziesięciu woluminach (fot. 6)

Wszystkie woluminy mają potrójne sygnatury: 1) przedwojenne; 2) umieszczone na nich w Regensburgu (poza jedną księgą); 3) najnowsze, nadane przez Archiwum po odzyskaniu. Księgi kilka lat temu zostały zwrócone wraz z kompletem mikrofilmów oraz kopią jednego z woluminów. Najstarsze, najbardziej zniszczone księgi mają nowe kartonowe oprawy z płóciennymi grzbietami, w środku wklejone zostały karty wycięte ze starych okładek.

Fot. 4. Księga z parafii w Myśliborzu

Fot. 5. Księgi z parafii szczecińskiej

48/1. Zabrudzie
12 April.

Kościół św. Józefa

Kościół św. Józefa

1809

1809 nr	Niemcy im. dzieci		Wiek im.		Ojciec		Matka
	Pojaz	Pojaz	rodz.	urod.	Imię	Miasto	
1)	—	Maria Katalina Lepel.	20 ^{ty}	9 ^{ty}	Johann Gottlieb Lepel	Loewitz Reichen	Antonetta Henrietta Joseph Stagen
2)	—	Dorothea Juliana Schmidt	25 ^{ty}	30 ^{ty}	Caspar Schmidt Invalide	Therelia Hädel	Dorothea Wigand Johann Reichen
3)	im. Maria Joseph Lepel im. Maria Lepel im. Maria Lepel	—	—	17 ^{ty}	Jacob Lepel im. Lepel	Salomone Hande St.	Johann Joseph Joseph Reichen
4)	Friedrich Karl Lepel	—	15 ^{ty} Sept.	20 ^{ty} Sept.	Christoph Lepel Karl Lepel	Luise Joseph im. Gottlieb im. Lepel	Friedrich Karl Lepel
5)	Joannes Lepel	—	11 ^{ty} Lepel	29 ^{ty} Lepel	Michael Lepel Lepel	Maria Catharina Lepel	im. Lepel Lepel Lepel
6)	—	Catharina Lepel im. Lepel	6 ^{ty} Lepel	12 ^{ty} Lepel	Albrecht Lepel Lepel	Maria Lepel	Joseph Lepel Lepel
1810 1)	Thomas Lepel	—	16 ^{ty} Lepel	22 ^{ty} Lepel	Thomas Lepel Lepel	Barbara Lepel Lepel	Carl Lepel Lepel
2)	August Lepel	—	18 ^{ty} Lepel	20 ^{ty} Lepel	Johann Lepel Lepel	Anna Lepel Lepel	August Lepel Lepel
3)	Johann Lepel	—	19 ^{ty} Lepel	25 ^{ty} Lepel	Joseph Lepel Lepel	Maria Lepel Lepel	Johann Lepel Lepel
4)	Anna Maria Lepel	—	25 ^{ty} Lepel	4 ^{ty} Lepel	Andreas Lepel Lepel	Luise Lepel Lepel	Anna Lepel Lepel

Fot. 6. Księga chrztów z parafii szczecińskiej

III/1/LSz26/1

Księga pierwsza (od 1908) to zeszyt w sztywnej oprawie, o czystych kartach bez nadrukowanych tabel, rubryki rysowane są ręcznie – niezbyt starannie. Księga ma formę tabelaryczną. Ilość danych jest ograniczona w porównaniu z księgami drukowanymi, jednak treść tabel w przybliżeniu odpowiada zawartością księgom drukowanym. Do 1932 r. tabela nie zajmuje dwóch stron – tak jak w drukowanych księgach – tu każda stronica stanowi odrębną tabelę. Numeracja ręczna – ołówkiem, tam, gdzie akurat było trochę miejsca. Wydaje się, że umieszczono numerację w innym czasie, prowadzona jest niestarannie, kolejne rubryki często odkreślane odręcznie, krzywo. Po 1932 r. zauważa się większą staranność w prowadzeniu księgi. Zmiana widoczna wraz ze zmianą charakteru pisma – tego rodzaju sytuacje sugerują, że poszczególni proboszczowie nie stosowali się w równym stopniu do odgórnych zaleceń.

Tabela zawiera: 1) liczbę porządkową; 2) imiona dziecka (nazwisko podkreślone, osobne rubryki dla dziewczynek i chłopców); 3) datę urodzin i chrztu; 4) imiona rodziców oraz rodziców chrzestnych.

Mimo iż jest to księga z dużego miasta, nie ma uderzająco wysokiej liczby odnotowanych sakramentów.

III/1/LSz26/2

Wolumen 1 – księga tabelaryczna; tabele drukowane; maj 1851–1871

Od początku prowadzona starannie. Miejscami podwójna numeracja stron (wykonywana prawdopodobnie w różnym czasie). Na końcu księgi wklejono odręcznie pisany indeks alfabetyczny nazwisk – podano w nim rok, w którym udzielono sakramentu, numer strony, na której znajduje się zapis, oraz numer porządkowy. W ramach kolejnych liter alfabetu nazwiska są porządkowane chronologicznie (fot. 3).

Wolumen 2 i 3 pokrywają się w latach 1851–1877, jak gdyby były prowadzone równocześnie dwie księgi chrztów. Z kolei w latach 1877–1890 pokrywa się woluminami 2 z 4 – być może księgi prowadzono w filii parafii.

Wolumen 5: 1891–1905

Wolumen 6: 1905–1937 – w pierwszym dziesięcioleciu XX w. wzrasta liczba chrztów: 1907 – 285 (185); 1908 – 320 (310); 1909 – 302 (308); 1910 – 364; 1911 – 251; 1912 – 272.

Wolumen 7: 1937–1945 – zapisany w jednej trzeciej. Deska oprawiona w płótno. Księga zawiera indeks nazwisk.

Wolumen 8: 1905–1907, to teczka z indeksem (ołówki).

Wolumen 9: 1907–1912

Wolumen 10: 1915–1927 (prowadzona od numeru porządkowego 108).

Wolumen 11: 1927–1938

S – księgi ślubów w latach 1809–1882 i 1907–1945

Wolumen 12: 1809–1882 – księga z rubrykami rysowanymi ręcznie. Podawana jest liczba porządkowa, dane rodziców, parafka udzielającego sakramentu. Numeracja stron wykonana ołówkiem.

Wolumen 13: 1907–1920 – księga z tabelami drukowanymi. Rubryki zawierają szczegółowe dane dotyczące narzeczonych i ich rodziców. Bywa, że rubryki na dane świadków są puste.

Wolumen 14: 1929–1945 – księga drukowana, będąca kontynuacją poprzedniej.

Z – księgi zmarłych w latach 1809–1887 i 1907–1945

Wolumen 15: 1809–1851 – rubryki wykonane odręczne. Oprawa nowa, stosunkowo dobry stan księgi.

Wolumen 16: 1851–1882 – księga drukowana. Dokładnie odnotowuje się przyczyny śmierci (np. 1866 dużo zmarłych na cholere).

Wolumen 17: 1882–1887 oraz 1907 – księga drukowana.

Wolumen 18: 1907–1920 – księga drukowana. Zawiera rubrykę na adres zmarłego.

Wolumen 19: 1920–1945 księga zmarłych. Rubryki drukowane. Zawiera informacje o wieku zmarłych, odnotowuje również płeć.

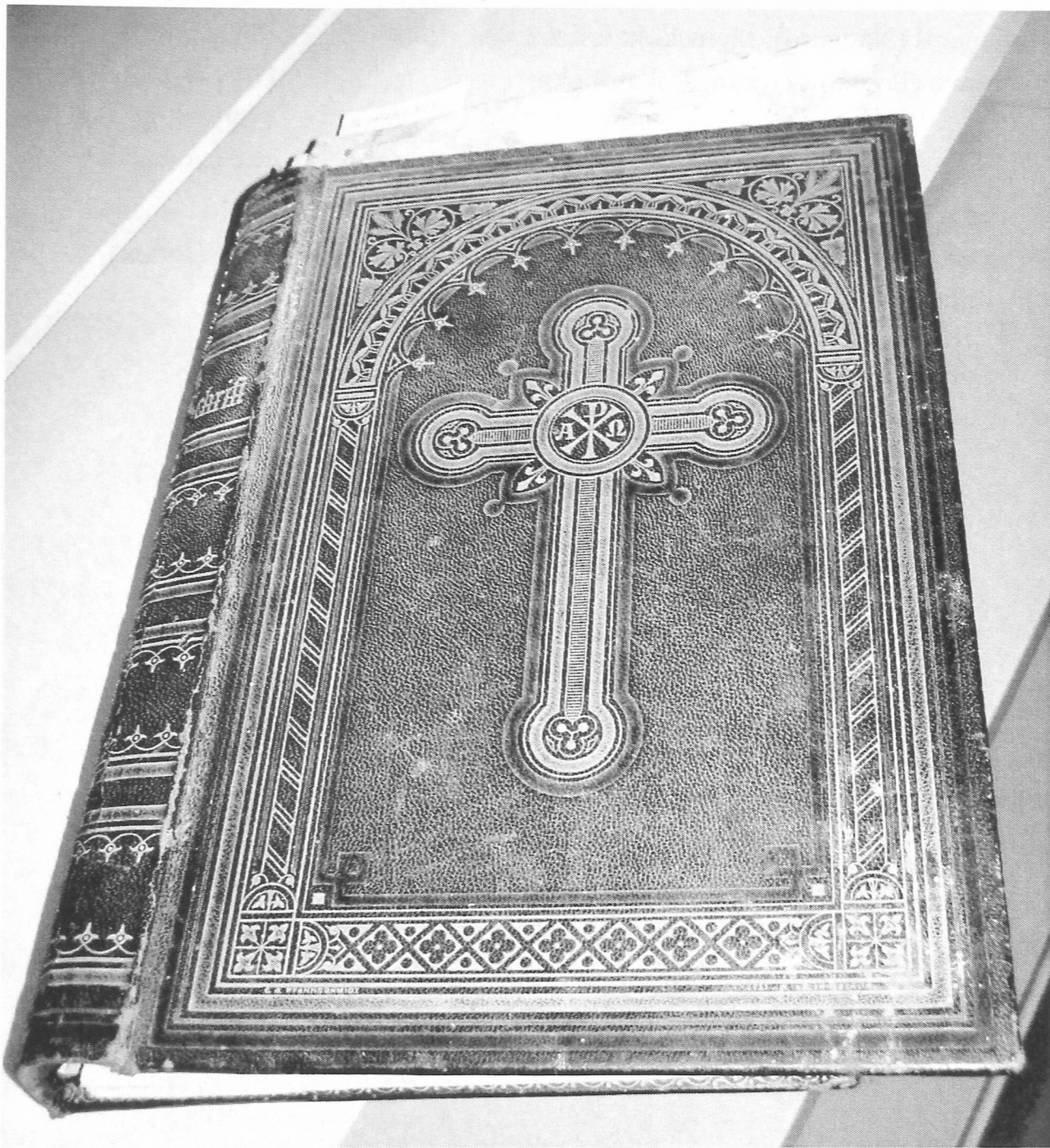
Wolumen 20: 1809–1861 – księga chrztów miejscowości: Augustwalde, Blumenthal, Hopenwalde, Luisenthal, Viereck. Księga zniszczona, karty podklejane, oprawa nowa.

Wolumen 23 – to opraciona kopia woluminu 20.

Index – 1905–1907 (maszynopis).

4.6. Stepnica

Księga pozbawiona okładki, bardzo zniszczona, włożona w mniejszą od niej oprawę niemieckiego Pisma Świętego (fot. 7).

Fot. 7. Księga z parafii w Stepnicy

5. Pozostałe księgi

Księgi zostały opisane w subiektywnym wyborze. Pozostałe, nieuwzględnione w opisach to²⁰:

Chrapowo (Hohengrape), rzymskokatolicka: K i B – 1934–1944

Kołobrzeg (Kolberg), rzymskokatolicka: B – 1930 i 1943

²⁰ Na podstawie www.archiwum.szczecin.pl, dostęp 30.20.2009.

Nowogard (Naugard), rzymskokatolicka: K – 1944

Pilchowo (Polchow), rzymskokatolicka:

C – 1926–1945

S – 1801–1834

Z – 1926–1945

Pyrzyce, św. Ottona (Pyritz), rzymskokatolicka: C – 1909–1941 (Index)

Płoty (Plathe): K – 1944

Recz (Reetz), ewangelicka (fot. 8)

C – 1719–1869

S – 1719–1801 i 1845–1936

Z – 1719–1866

Fot. 8. Księgi z parafii w Reczu

Stargard Szczeciński, św. Józefa (Stargard, St. Josef), rzymskokatolicka:

C – 1843–1944

S – 1826–1925

Z – 1843–1945

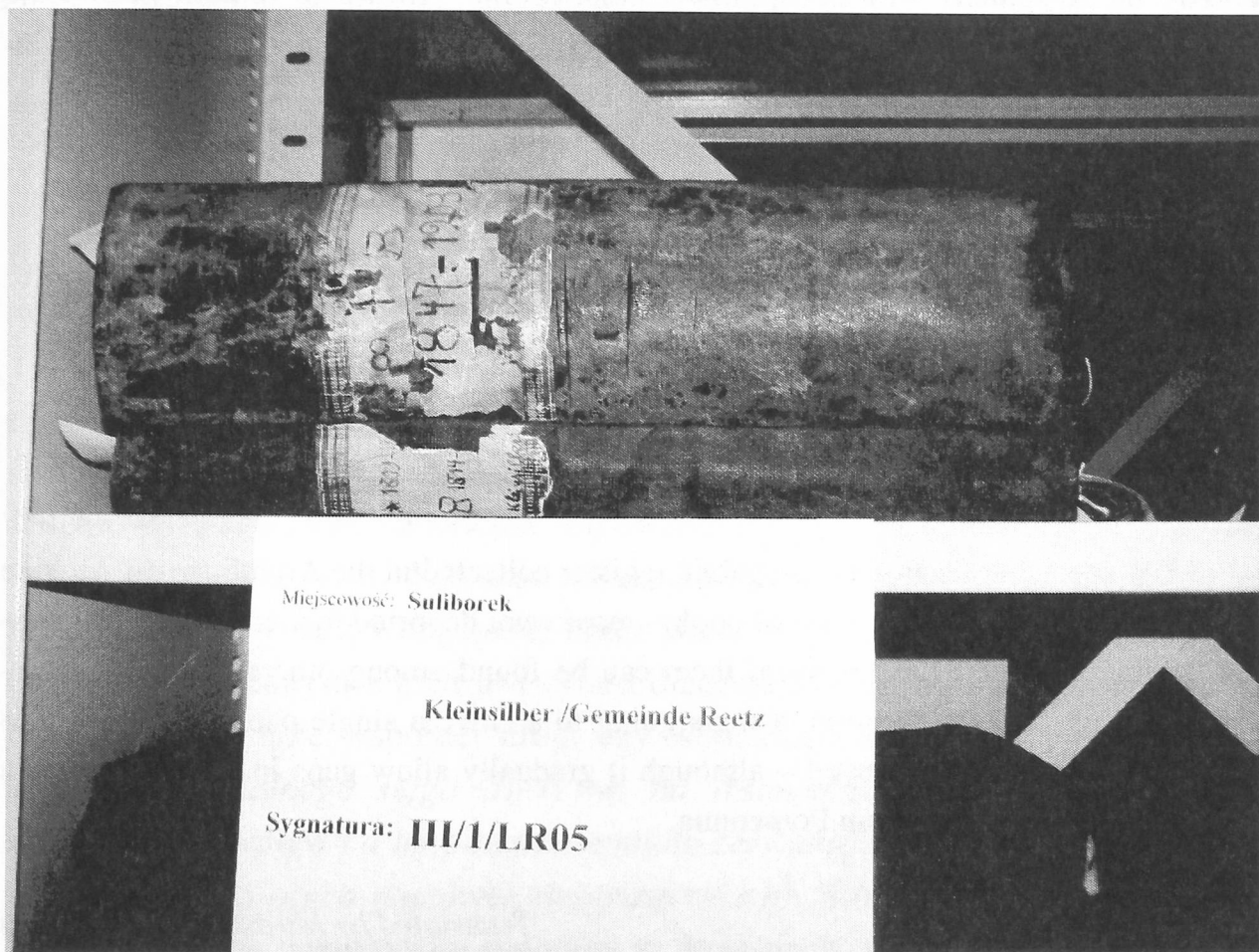
Suliborek (Kleinsilber), rzymskokatolicka (fot. 9):

C – 1809–1903

S – 1847–1903

Z – 1847–1903

Konf. – 1814–1903

Fot. 9. Księgi z parafii w Suliborku

Świnoujście, Gwiazdy Morza (Swinemünde, Stella Maris), rzymskokatolicka:

C – 1869–1935

S – 1869–1935

Z – 1869–1935

Wszystkie księgi przedstawione na fotografiach pochodzą z Archiwum Archidiecezjalnego w Szczecinie. Fot. autorki tekstu.

Zakończenie

Szczeciński zbiór nie jest zbiorem kompletnym – większość ksiąg została wywieziona do Niemiec przez ludzi opuszczających swoje parafie, wiele z nich można odnaleźć m.in. w Berlinie. Jednak nie jest to jednocześnie zbiór zamknięty, cały czas do archiwum trafiają pojedyncze księgi odnajdywane chociażby na strychach – niekompletne i zniszczone – mimo to jednak pozwalają sukcesywnie uzupełniać luki w obrazie katolickiej diaspory na Pomorzu Zachodnim.

THE PUBLIC REGISTER OF WESTERN POMERANIA

Summary

The special collection of the public register collected in the Archdiocesan Archive in Szczecin is not a complete set of book – most were deported to Germany by the people leaving their parishes, many of them can be found among others in Berlin. However, it is not closed collection, always going to archive a single paper traced even in attics – deficient and destroyed – although it gradually allow gaps in the image of the Catholic Diaspora in Western Pomerania.

Translated by Mirosława Landowska